

hadîsü'l-müsned, el-müsned" gibi başlıklar altında incelenir. Güvenilir bir senedle müsned olarak nakledilmeyen hadisler delil olmaya elverişli bulunmadığından muhaddisler rivayetin müsned olmasına önem vermişlerdir.

Müsnedin değişik tarifleri yapılmıştır. Hâkim en-Nisâbü'rî müsnedi "yaşı hadis almaya elverişli olan râvilerin, hocalarından açık bir şekilde duyduklarını belirterek Hz. Peygamber'e kadar ulaşan bir senedle rivayet ettikleri hadis" diye tarif etmiş, isnadın mevkuf, mürsel, mu'dal ve müdelles olmaması gerektiğini, ayrıca râvilerin, "Falandan bana ulaştı"; "Falan bunu merfû olarak nakletti"; "Merfû olduğunu zannediyorum" gibi hocasıyla görüşmediğini veya Resûl-i Ekrem'e ulaşmadığını gösteren şüpheli ifadelerle rivayet edilmemiş olmasını şart koşmuştur. Bu tanıma göre Hâkim müsned terimini "muttasıl-merfû" anlamında kullanmakta, ancak bu şartları taşıyan her hadis hakkında sahih hükmü verilemeyeceğini belirtmektedir (*Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadis*, s. 17-19). Hatîb el-Bağdâdî müsnedi "senedi kesintisiz biçimde ilk kaynağına ulaşan hadis" şeklinde tanımlamış, bu tarifte muttasıl olma şartını ön plana çıkarmakla birlikte merfû olma şartına temas etmemiş, sadece hadîşçilerin müsned terimini daha çok Hz. Peygamber'e kesintisiz ulaşan hadis için kullandığını belirtmiştir (*el-Kifâye*, s. 21). Ancak isnadın bazan sahâbîde, bazan tâbîde son bulunduğu göz önüne alınırsa Hatîb'in müsned tanımı, birçok muhaddisin muttasıl tanımıyla aynı anlama geldiği gibi bu tarife göre hadis çeşitlerinden merfû ile beraber mevkuf ve maktûda da müsned olarak değerlendirmek mümkün olur. Halbuki muhaddisler müsned terimini yaygın biçimde merfû, muttasılı ise hem merfû hem mevkuf hem de maktû için kullanmışlardır. İbn Abdülber en-Nemerî'ye göre müsned muttasıl veya münkatî oluşuna bakılmaksızın sözün Hz. Peygamber'e nisbet edilmesidir. Bazı muhaddislerin merfû için yaptığı tarife benzeyen ve fazla kabul görmeyen bu tanımda isnadın muttasıl olması şartı aranmamakta, sözün Resûl-i Ekrem'e nisbeti yani merfû olması yeterli bulunmaktadır (*et-Temhîd*, I, 21).

İbn Hacer el-Askalânî, Hâkim en-Nisâbü'rî'nin tanımını daha isabetli bulmuş ve muhaddislerin çoğu tarafından benimsendiğini söylediği bu tarifi, "senedi zâhiren muttasıl olan ve Hz. Peygamber'den duyan sahâbînin ona izâfe ederek naklettiği hadis" şeklinde formüle etmiştir (*Nüzhetü'n-nazar*, s. 112; *en-Nüket*, I, 507). Sene-

din muttasıl olması ve sahâbînin bizzat Resûl-i Ekrem'den rivayet etmesi şartı müsned tanımına girmemesi gereken unsurları dışarıda tutmakta, böylece tâbîin ve daha sonra gelenlerin merfû rivayetleriyle münkatî' tarifin dışında kalmakta, merfû olma ihtimali bulunan ve senedinde gizli inkıtâ olan (müdellesin an'ane ile rivayeti ve aynı dönemde yaşayıp birbirleriyle görüştükları bilinmeyen, ancak görüşmüş olma ihtimali bulunan râvilerin birbirinden rivayeti gibi) hadis ise tanıma dahil edilmektedir.

Yapılan tariflere ve tercihlere göre müsned hadislerle amel edilip edilmeyeceği konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Hâkim en-Nisâbü'rî ile İbn Hacer el-Askalânî'nin tanımına göre, sahih hadisin şartlarından biri olan muttasıl sened yanında sıhhat için aranan diğer şartlar da varsa müsned hadislerle amel etmek vâcib olur. Râvilerden birinde zabt kusuru bulunan müsned hadise hasen hükmü verilir. Sıhhat şartlarından herhangi birini taşımayan müsned hadis merfû veya muttasıl olsa dahi zayıf sayılır. Hatîb el-Bağdâdî'nin tanımında, sıhhat şartları yerine gelmiş olsa bile sözün merfû olma şartının gerçekleşmediği durumlarda müsned hadis delil olarak kullanılmaz. İbn Abdülber en-Nemerî tarafından yapılan tarifte ise ittisâl şartı aranmadığından bu şartın gerçekleşmediği durumlarda sıhhatine hükmedilemeyeceği için böyle bir hadis delil olma vasfını kaybeder.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadis* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Haydarâbâd 1935 → Kahire 1397/1977, s. 17-19; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Ebû Abdullah es-Sevrakî – İbrâhîm Hamdî el-Medenî), Medine, ts. (el-Mektebetü'l-ilmîyye), s. 21; İbn Abdülber en-Nemerî, *et-Temhîd* (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî – M. Abdülkebir el-Bekrî), Mağrib 1387/1967, I, 21; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadis* (nşr. Nûreddin İtr), Beyrut 1401/1981, s. 39-40; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar fi tavzihi Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 112-113; a.mlf., *en-Nüket 'alâ Kitâbi İbni's-Salâh* (nşr. Rebî' b. Hâdî Umeyr), Riyad 1408/1988, I, 505-509; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehâb Abdüllatif), Kahire 1385/1966, I, 182-183; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, I, 104-106; Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *el-Vasiḥ fi 'ulûm ve muştalâhi'l-hadis*, Cidde 1403/1983, s. 223; Nûreddin İtr, *Menhecü'n-naḳd fi 'ulûmi'l-hadis*, Dimaşk 1406/1985, s. 349-350; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416/1995, I, 173-175; Mustafa Saîd el-Hin – Bedî' Seyyid el-Lahâm, *el-İzâh fi 'ulûmi'l-hadis ve'l-işlâh*, Beyrut 1419/1999, s. 116-119.

MÜSNED

(المسند)

Hadislerin
adlarına göre tasnif edildiği
kitap türü.

Sözlükte "dayanmak, yaslanmak" anlamındaki *sünûd* kökünün "if'âl" kalıbından türeyen *müsned* kelimesi "muttasıl bir senedle Hz. Peygamber'e ulaşan hadis" mânasına gelir. En yaygın kullanımdan başlamak üzere hadis edebiyatında müsned, "her bir sahâbînin ya da sonraki bir şahsın rivayet ettiği hadisleri sıhhat derecesine veya konularına bakılmaksızın onların adı altında bir araya getiren kitap" anlamında "ale'r-ricâl" tasnif sisteminin bir türüdür. Ayrıca bir muhaddis, fakih veya âlimin senedinde yer aldığı hadislerin o kişiye nisbetle alfabetik tertibe göre sıralanmasıyla meydana gelen kitaplara müsned denmiş, ilk telif edildiğinde içindeki hadisler senedsiz olduğu halde sonradan metinleri senedli hale getirilen eserler için de bu ad kullanılmış, bir hadis râvisinin rivayet ettiği hadislerin onun adına senedli olarak toplanmasıyla meydana getirilen eserler de bu tanıma dahil edilmiştir. Hadisleri senedleriyle birlikte ihtiva eden kitaplara müsned dendiği de görülmektedir.

Müsned tertip eden kimse, kendisine ulaşan genellikle merfû hadisleri sahâbîlerin İslâm'a giriş sırasına, neseplerinin Hz. Peygamber'e yakınlığına, kabile adlarına veya dindeki önceliklerine göre sıralar. Yaygın olan bu usule göre sahâbî müsnedleri aşere-i mübeşşere ile başlar, Ehl-i Bedir'in önde gelenleriyle devam eder. Bazı müsnedlerde ise sahâbîlerin rivayetleri alfabetik olarak sıralanır. Buna göre eser Hz. Ebû Bekir, Übey b. Kâ'b ve Enes b. Mâlik'in rivayetleriyle başlar. Müsned, sahâbîlerin İslâm'a giriş sırasına göre tertip edilecekse aşere-i mübeşşere, Hulefâ-yi Râşidîn, Ehl-i Bedir ve Hudeybiye, Mekke'nin fethinden önceki müslümanlar, ümmehâtü'l-mü'minîn ve diğer hanım sahâbîler şeklinde sıralanır. Kabile ve nesebe göre tertip edilecekse önce Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin'den başlanarak Hâsimoğulları'na, ardından neseb itibarıyla Resûl-i Ekrem'e yakınlığı bulunan kabilelere yer verilir. Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde kısmen karma bir yöntem izlenmiş olup Taberânî'nin *Müsnedü's-Şâmiyyîn*'inde olduğu gibi sahâbe isimlerinin alfabetik tertibe göre sıralandığı eserler daha kullanışlıdır.

Müsnedlerde ilk râvi çok defa sahâbî olmakla birlikte hadisin mürsel olması duru-

munda tâbî de olabilir. Bu eserlerde hadisin ilk râvisi vasiyetiyle Hz. Peygamber'den musannife kadar ulaşan hadisleri genellikle sahihlik veya zayıflıklarına bakılmaksızın senedleriyle birlikte kaydetmek esas olduğu için bunların sıhhat derecesi de farklıdır. Hadislerin sened ve metnine vâkıf olmayanların müsned türü eserlerden yararlanması hayli güçtür. Modern arama yöntemlerinin kullanılmaması durumunda sahâbî râvisi bilinmeyen bir hadisin bulunması ise neredeyse imkânsızdır. Müsnedler pek çok hadisi çeşitli tariklerden gelen çok sayıda rivayetiyle ihtiva etmesinden dolayı, özellikle hadislerden hüküm çıkarma çalışmaları sırasında mü'tâbî ve şâhid olarak başvuracak ve hadis hakkında derinlemesine araştırma yapacak kişiler için en önemli kaynaklardır.

İsnadında belirli bir muhaddis, fakih veya âlimin yer aldığı hadislerin ona nisbetle müsned tertibine konması daha çok itikadî veya amelî mezhep imamlarıyla ilgili çalışmalarda görülmektedir. Abdülazîz b. İshak b. Ca'fer el-Bâğdâdî'nin düzenlediği *Müsnedü'l-İmâm Zeyd* (Beyrut 1966; nşr. Abdülazîz el-Bâğdâdî, Beyrut 1403/1983) Ehl-i beyt rivayetlerine önem verenlerce tertip edilmiştir. Ebû Hanîfe'ye ait on beş müsnedi bir araya getiren, Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî'nin *Câmi'u mesânidi'l-İmâm A'zam Ebî Hanîfe* (Haydarâbâd-Dekken 1332), Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Muhammed el-Cevherî'nin *Müsnedü'l-Muvaţta'* (nşr. Lutfî b. Muhammed Sagîr – Tâhâ b. Ali Bû Sarîh, Beyrut 1997), Süyûtî'nin *Müsnedü Fâtımâtî'z-Zehrâ* (Beyrut 1413/1993), Ebû Abdullah İbn Mende'nin *Müsnedü İbrâhîm b. Edhem ez-Zâhid* (nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid İbrâhîm, Kahire 1408/1988) ve İbnü'l-Bâğandî'nin *Müsnedü emîri'l-mü'minin 'Ömer b. Abdil'azîz* (nşr. Muhammed Avvâme, Halep 1397) adlı çalışmaları bu türün örnekleridir. İlk defa senedsiz olarak düzenlenen, sonradan ya musannifi veya bir başkası tarafından senedleri bulunarak kaydedilen eserler arasında Kudâî'nin *Müsnedü's-Şihâb*'i ile (bk. ŞİHÂBÜ'L-AHBÂR) Şehredâr b. Şîrûye ed-Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs*'i (bk. FİRDEVSÜ'L-AHBÂR) sayılabilir.

Metinlerin senedleriyle birlikte zikredildiğini ifade etmek için adında müsned kelimesinin geçtiği kitaplara örnek olarak Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Şahîh*'i (*el-Câmi'u'l-müsnedü's-Şahîhu'l-muhtaşar*) ve Dârimî'nin *es-Sünen*'i (*el-Müsnedü'l-câmi'*) gösterilebilir. Adlarında müsned keli-

mesi geçerse de *Kütüb-i Sitte* ile erken dönemde tasnif edilen aynı özellikteki kitaplar da bu tanıma dahildir. Bir sahâbînin veya bir grup sahâbînin rivayetlerini derlemek maksadıyla da müsnedler tasnif edilmiştir. Ebû Ali ez-Za'ferânî, Bilâl-i Habeşî'nin merfû olarak rivayet ettiği bazı hadisleri *Müsnedü Bilâl* adıyla bir araya getirmiş (*Mecmû'atü'l-buhûşî'l-İslâmiyye*, XIV, 227-243), Ebû Meryem Mecdî Fethî İbrâhîm de bunu *Müsnedü Bilâl b. Rebâh el-Mü'ezzin* ismiyle yayımlamıştır (Tanta 1989). İbn Şeybe'nin *Müsnedü emîri'l-mü'minin 'Ömer b. el-Haţţâb*'i (nşr. Sâmî Haddâd, Beyrut 1940; nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, Beyrut 1405/1985), İbn Sâid el-Hâşimî'nin *Müsnedü 'Abdillâh b. Ebî Evfâ's* (Riyad 1408/1988), Neccâd'ın *Müsnedü 'Ömer b. el-Haţţâb*'i (nşr. Mahfûzurrahman Zeynullah, Medine 1415/1995), Ahmed b. İbrâhîm ed-Devrakî'nin *Müsnedü Sa'd b. Ebî Vakķâ's* (nşr. Âmir Hasan Sabrî, Beyrut 1407/1987), Kattî'nin *Müsnedü'l-aşere'si*, Da'lec b. Ahmed'in *Müsnedü'l-muķillîn*'i (*el-Munteķâ min Müsnedi'l-muķillîn* [nşr. Abdullah b. Yûsuf el-Cüdey', Dârü'l-Aksâ 1985]), Süyûtî'nin *Müsnedü Ebî Bekr eş-şiddîķ rağıyallâhu 'anh*'i (nşr. Muhtâr Ahmed Nedvî, Bombay 1981) ve *Müsnedü's-şahâbeti'llezîne mâtû fi zemeni'n-nebî* ile *Müsnedü's-şahâbeti'llezîne nezelû Mısr* gibi eserleri böyledir.

Müsnedlerden faydalanma kolaylığı sağlamak düşüncesiyle çeşitli çalışmalar yapılmış olup her bir sahâbînin müsnedindeki hadisleri fıkıh bablarına göre sıralama usulü bunların en çok bilinenidir. Müsnedlerin en hacimli kabul edilen, Bakî b. Mahled'in 1300'den fazla sahâbînin rivayetini bir araya getiren *Müsned*'inde her sahâbînin hadisleri fıkıh bablarına göre sıralandığı için eser *el-Muşannef* diye de anılmıştır. İbn Huzeyme'nin hadisleri bablara göre sıraladığı *eş-Şahîh*'inde (*Muhtaşarü'l-muhtaşar mine'l-müsned*) ve Ebû Ali el-Mâsercî'si'nin kendi zamanına kadar derlenmemiş boyutta ve kendi hatılarıyla 1300 cüzden oluşan *el-Müsnedü'l-kebîr*'inde ise hadislerin metinleri, çeşitli tarikleri, mü'tâbî ve şâhidleri fıkıh bablarına göre zikredilmiştir. Zeyd b. Ali'nin *el-Mecmû'* adlı müsnedi fıkıh konularına göre sıralanmıştır. Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr'in *Müsnedü'l-Fârûķ emîri'l-mü'minin Ebî Hafş 'Ömer b. el-Haţţâb ve aķvâlühû 'alâ ebvâbi'l-ilm*'i (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, I-II, Mansûre 1412/1992) ve Muhammed b. İshak es-Serrâc'ın tamamlan-

madığı söylenen müsnedi de aynı özelliğe sahiptir. İbn Şeybe bitiremediği *el-Müsnedü'l-kebîr*'i *l-mu'alle*'inde aşere-i mübeşşere, İbn Mes'ûd, Ammâr b. Yâsir, Abbas b. Abdülmuttalib ve bazı mevâlinin müsnedlerini toplamış, bunları rivayet eden sahâbenin biyografisini vermiş, hadisleri hüküm ve illetleriyle birlikte kaydetmiştir (Beyrut 1359). Çeşitli mezhep imamlarına nisbet edilen müsnedlerin tertibi de böyledir.

Hadislere kolayca ulaşmak için sahâbî râvileri veya hadis metinlerini alfabetik sıralayan çalışmalar da yapılmıştır. İbn Cümey' el-Gassânî'nin, hocalarının adlarını alfabetik sıraladığı *Mu'cemü İbn Cümey'* (*Müsnedü İbn Cümey', Mu'cemü's-şüüh*) adlı eserinin sağladığı kolaylık sebebiyle daha önceleri tasnif edilen bazı müsnedler yeniden alfabetik sisteme göre düzenlenmiş olup bu türün en önemli örneği Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr'in sahâbî adlarını alfabetik olarak sıraladığı *Câmi'u'l-mesânîd ve's-sünen* adlı eseridir (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş, I-II, Mekke 1411/1990; nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, I-XXXVII, Beyrut 1415/1994).

Müsned denince akla ilk gelen eser Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i olmakla beraber (I-VI, Kahire 1313; nşr. Şuayb el-Arnâûd, I-L, Beyrut 1416-1421/1995-2001) bilindiği kadarıyla ilk müsnedi Ebû Dâvûd et-Tayâlisî tasnif etmiştir (Haydarâbâd 1321; Beyrut 1406/1985). Her ne kadar eserin, daha sonraki hadis hafızları tarafından tertip edildiği gerekisiyle ilk müsned sayılmayacağı ileri sürülürse de bir âlimin rivayetlerini onun adına başkalarının yeniden tertip etmesi öteden beri görülegelen bir uygulamadır. Hâkim en-Nisâbü'rî ilk müsnedi Ubeydullah b. Mûsâ el-Absî'nin ve ardından Tayâlisî'nin meydana getirdiğini söyler. İbn Adî ise ilk müsned tertip edenin Kûfe'de Himmânî, Basra'da Müsedded b. Müserhed, Mısır'da Esed b. Mûsâ ve Nuaym b. Hammâd olduğunu ifade etmiştir (Kettânî, s. 92). Mekke'de ilk müsned tertip eden Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî'dir (*DİA*, XVIII, 357). Erken dönemdeki diğer önemli eserler Ali b. Ca'd, Ebû Hayseme Zühayr b. Harb, Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe, İbn Râhûye, Ebû'l-Hasan İbn Ebû Şeybe, Muhammed b. Eslem, Ahmed b. Menî', Bezzâr ve Hasan b. Süfyân'ın müsnedleridir.

İçlerinde makbul hadislerin bulunduğu kaynaklardan biri olmakla beraber sahâbe adlarına göre düzenlenen müsnedler-

de hadisler sahih, zayıf ayırımı yapılmaksızın bir araya getirildiği için gerekli araştırmalar yapılmadan bu hadislerle ihticâc edilemez. Müsnedlerin ihticâca en elverişli olanı Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'idir. Zira İbn Hanbel, kendi ölçülerine göre makbul rivayetleri toplamayı ve yalnızlıkla tanınmayan râvilerden hadis nakletmeyi esas almıştır. Bu sebeple Şah Velîyullah, *el-Müsned*'i *Şahîhayn* ve Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*'ından hemen sonra sıraladığı eserler arasında saymış, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin sünenlerinin yer aldığı bu ikinci tabakada ona da yer vermiştir. Diğer müsnedler üçüncü tabakadaki eserler içinde sıralanmıştır. Müsnedler üzerinde daha sonraki dönemlerde zevâid ve etrâf türü çalışmalar yapılmıştır. Ahmed b. Ebû Bekir el-Bûsîrî *İthâfû'l-hıyere bi-zevâ'idî'l-mesânidi'l-âşere* adlı eserinde Tayâlisî, Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî, Müsedded b. Müserhed, Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe, İshak b. Râhûye, İbn Ebû Ömer, Ahmed b. Menî', Abd b. Humeyd, Hâris b. Ebû Üsâme ve Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin müsnedlerinde olup *Kütüb-i Sitte*'de bulunmayan hadisleri bir araya getirmiştir (*DİA*, X, 259). Heysemî, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer aldığı halde *Kütüb-i Sitte*'de mevcut olmayan hadisleri *Ġāyetü'l-maḫşad fi zevâ'idî Aḫmed, Bezzâr'in el-Müsned*'inde bulunup da *Kütüb-i Sitte*'de yer almayan hadisleri de *Keşfü'l-estâr 'an zevâ'idî'l-Bezzâr* adıyla bir araya getirmiştir (*DİA*, XVII, 292).

Müsnedlerdeki hadisleri kolayca bulmak maksadıyla kaleme alınan etrâf kitapları arasında İbn Hacer el-Askalânî'nin *İthâfû'l-mehera bi-etrâfîl-âşere*'si önemli sayılmaktadır. Eserde İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'leri, Dârimî'nin *es-Sünen*'i, İbn Huzeyme ile İbn Hibbân'ın *eş-Şahîh*'leri, İbnü'l-Cârûd'un *el-Müntekâ*'sı, Hâkim'in *el-Müstedrek*'i, Ebû Avâne el-İsferâyînî'nin *el-Mustaḫrec*'i, Tahâvî'nin *Şerḫu Me'âni'l-âşâr*'ı ve Dârekutnî'nin *es-Sünen*'i yer almaktadır. İbn Hacer'in *İtrâfî'l-müsnedi'l-mu'telî bi-Etrâfî'l-Müsnedi'l-Hanbelî* adlı bir eseri de burada anılmalıdır (*DİA*, XIX, 520).

Günümüzde de müsned derlemeleri yapılmaktadır. İbrâhim Muhammed Cemel'in *Câmi'u mesânidi'n-nisâ' ve zikrihinne ve aḫvâlihinne* (I-II, Kahire 1992), Salâh b. Âyız Şellâhî'nin *Müsnedü 'Abdirrahmân b. 'Avf* (Beyrut 1994), Beşşâr Avvâd Ma'rûf ve dört arkadaşının *el-Müsnedü'l-câmi' li-eḫâdişi'l-Kütübî's-Sitte*

ve mü'ellefâti aşâbihe'l-uḫrâ ve Muvaṭṭa'î Mâlik ve Mesânidi'l-Ḥumeydî ve Aḫmed b. Hanbel ve 'Abd b. Ḥumeyd ve Süneni'd-Dârimî ve Şahîhi İbn Huzeyme (I-XX, Beyrut-Küveyt 1413/1993), Ebû Abdurrahman Mukbil b. Hâdî el-Vâdî'nin *eş-Şahîhu'l-müsned mimmâ leyse fi's-Şahîhayn* (I-II, San'a 1411/1991) adlı eserleri bu çalışmalardandır.

Bunların dışında yayımlanmış bulunan müsnedler arasında Abdullah b. Mübarek'in *Müsnedü'l-İmâm 'Abdillâh b. el-Mübarek* (nşr. Subhî es-Sâmerrâî, Riyad 1987; nşr. Mustafa Osman Muhammed, Beyrut 1991), Ali b. Ca'd'in *Müsnedü İbni'l-Ca'd* (nşr. Abdülmeḫdî b. Abdülkâdir b. Abdülhâdî, I-II, Küveyt 1405/1985; nşr. Âmir Ahmed Haydar, Beyrut 1410/1990), Ahmed b. Ali el-Mervezî'nin *Müsnedü Ebî Bekr eş-Şiddîk (DİA, XXIX, 234)*, Halife b. Hayyât'ın *Müsnedü Ḥalife b. Ḥayyât* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Beyrut 1405/1985), Abd b. Humeyd'in *el-Müsnedü'l-kebir*'inden meydana getirilen *el-Müntehab min Müsnedi 'Abd b. Ḥumeyd* (nşr. Mahmûd Muhammed Halîl Saîdî – Subhî es-Sâmerrâî, Kahire 1988), İbn Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin *Müsnedü 'Â'îşe radıyallâhu 'anhâ* (nşr. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin, Küveyt 1985), *Bezzâr'in Müsnedü'l-Bezzâr* (nşr. Maḫfûzurrahman Zeynullah, I-IX, Beyrut-Medine 1409-1418/1988-1997), Ebû Avâne el-İsferâyînî'nin *Müsnedü Ebî 'Avâne* (nşr. Eymen b. Ârif ed-Dımaşkı, I-V, Beyrut 1419/1998), *Heysem b. Küleyb eş-Şâşî'nin el-Müsned* (nşr. Maḫfûzurrahman Zeynullah, I-III, Medine 1990), Süyûtî'nin *Mesânidü ümmehâti'l-mü'minin* (nşr. Muhammed Gavs en-Nedvî, Bombay 1983), Ebû Ümeyye Muhammed b. İbrâhim et-Tarsûsî'nin *Müsnedü 'Abdillâh b. 'Ömer* (nşr. Ahmed Râtib Armûş, Beyrut 1973, 1987) isimli eserlerini saymak mümkündür. Müsned kaleme alan diğer âlimler arasında İbn Ebû Âsım, Ebû İshak İbrâhim b. Harb el-Askerî (*Müsnedü Ebî Hüreyre*), Ebû İshak İbrâhim b. Ma'kûl en-Nesefî, Anberî, Muhammed b. Nasr el-Mervezî, Mutayyen, Ebû İshak İbrâhim b. Yûsuf el-Hisencânî, Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî de (nşr. Ebû Abdurrahmân Salâh Uveyza, I-II, Beyrut 1417/1997) bulunmaktadır (müsnedlerin geniş bir listesi için bk. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1678-1685; Kettânî, s. 93-108).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Ali ez-Za'ferânî, *Müsnedü Bilâl* (nşr. Ebû Abdurrahman b. Akil, *Mecmû'atü'l-buḫûşi'l-İslâmiyye*, XIV içinde), Riyad 1405-1406, s. 227-243; Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-ḥa-*

dîş (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Haydarâbâd 1935 → Medine-Beyrut 1397/1977, s. 17-18; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdül-lâtîf), Beyrut 1399/1979, II, 153-156; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1678-1685; Şah Velîyullah ed-Dihlevî, *Ḥüccetullâhi'l-bâliga* (nşr. M. Şerîf Sükker), Beyrut 1410/1990, I, 384-390; Emîr es-San'ânî, *Tauzîḫü'l-efkâr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Medine, ts. (el-Mektebetü's-selefiyye), I, 226-231, 255; Siddîk Hasan Han, *el-Ḥıttâ fi zikri şâhâhi's-sitte*, Beyrut 1405/1985, s. 67-68; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gude), Beyrut 1416/1995, I, 373-375, 399; *Tecrid Tercesesi*, Mukaddime, I, 39, 49-50, 73, 129-132; I. Goldziher, *Muslim Studies* (trc. C. R. Barber – S. M. Stern), London 1971, II, 212-213; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 92-108; Ali Osman Koçkuzu, *Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi*, İstanbul 1983, s. 275-284; M. Ebû Zehv, *el-Ḥadış ve'l-muḫaddisün*, Beyrut 1404/1984, s. 364-366; Ebû Muhammed Abdülmeḫdî b. Abdülhâdî, *Ṭuruḫa taḫrici ḫadısi Resûlillâh*, Kahire 1987, s. 137-147; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Ankara 1988, s. 233-242; Fuat Sezgin, "Hadis Musannefâtının Mebde ve Ma'mer b. Râşid'in Câmi'i", *TM*, XII (1955), s. 115-134; Dahîl b. Sâlih el-Lüḫaydân, "el-Mesânid, neş'etühâ ve envâ'u-hâ ve tarikatü tertibihâ", *Mecelletü Cami'ati'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye*, sy. 26, Riyad 1420/1999, s. 91-143; G. H. A. Juynbool, "Musnad", *El²* (İng.), VII, 705-707.

İBRAHİM HATİBOĞLU

el-MÜSNED

(المسند)

Ebû Hanîfe'ye
(ö. 150/767)

nisbet edilen hadis kitaplarının
ortak adı.

Rivayet zincirinde tanınmış bir âlimin yer aldığı hadisleri bir kitapta toplama geneleşine uyularak İmam Ebû Hanîfe'nin rivayet ettiği hadisler de talebeleri tarafından derlenmiş ve *Müsnedü Ebî Hanîfe* adıyla ona nisbet edilmiştir. Bu eserlerde yer alan hadisler, Ebû Hanîfe'nin fıkıh derslerinde ve hüküm çıkarırken dayandığı hadislerle onun sahâbe ve tâbiinden yaptığı rivayetlerdir. Bizzat yazdığı veya talebelerinden birinin onun adına istinsah ettiği *el-Müsned* adlı herhangi bir eserin bulunmadığı kanaati yaygınca da bir kısmı matbu olmak üzere yirmiye yakın Ebû Hanîfe *Müsned*'i mevcut olup bunlar çok defa, rivayetlerin toplanmasında veya tasnifinde etkin rol oynayan şahısların adlarıyla anılır. Bu eserlerin ortaya çıkmasında, mezhep taassubu yüzünden onun hadis bilmediği, bilse de rivayette bulunmadığı veya hadis rivayetinde karşı olduğu şekildedeki iddialar etkili olmuş, ayrıca Ahmed b. Hanbel ve Mâlik b. Enes'in hadise dair eserlerinin bulunması, Ebû Hanîfe ve Şâ-